

Elhúzódó menekültügy és humanitárius válságkezelés Kelet-Csádban

Jungbert Ádám

A 2006-ban aláírt *Darfúri békeszerződés* (DPA) nem vetett véget a nyugat-szudáni ellenségeskedéseknek, a Csádba menekült mintegy 300 ezer szudáni civil helyzete pedig továbbra is megoldatlan. Az első darfúri menekültek 2004-ben érkeztek Csádba, ahol az éveken keresztül folyamatosan, különböző intenzitással áramló tömegeket a szudáni határ mentén tizenkét menekülttáborban helyezték el. 2009 óta a darfúri menekültek helyzetét a Menekültügyi Főbiztosság (MF) már az elhúzódó menekültügy kategóriába (*prolonged refugee situation*) sorolja. Az elhúzódó humanitárius válság új problémák és kihívások elé állította mind a menekülteket, mind a fogadóállamot és a helyi lakosságot, mind pedig a nem kormányzati humanitárius és fejlesztési szervezeteket.

Háttér

Szudán 1956-os függetlenné válása óta érezhető a khartoumi arab iszlamista centrum és a nem arab periféria közti feszültség.¹ Az arab hatalmi elit évtizedek óta törekszik a hatalmas ország heterogén vallású és etnikumú lakosságát homogén, iszlamizált, arab identitású nemzetté gyúrni, jóllehet a lakosságnak csak kétharmada muzulmán és csupán egyharmada arab. Ahhoz, hogy az arab identitású² hatalmi centrum tartósan ráerőltethesse akarátát az országra, feltétel a marginalizált többség megosztása és szembeállítása egymással. Az állandó társadalmi és politikai válság tehát elsősorban Szudán hatalmi struktúrájából és a demokrácia hiányából fakad. Negyven év polgárháború, faji és vallási szegregáció, a perifériák ellenállási mozgalmai³ által keltett tartós centrifugális erők és a békefolyamatok kudarcba fulladása ma már együttesen Szudán felbomlását sejtetik.⁴

Az egymást követő arab katonai diktatúráknak Szudán függetlenné válása óta olyan ellenségsoporra volt és van szükségük, amellyel szemben a többi (kevésbé) marginalizált hatalmi tényezővel összefogva biztosíthatják saját despotikus uralmukat. Ezt a „szükséges” ellenséget az elmúlt fél évszázadban a dél-szudáni keresztény

és animista népek, 2003-tól kezdve pedig a jóllehet muzulmán, de nem arab identitású nyugat-szudáni (darfúri) népek testesítették meg. A dél-szudáni felkelőkkel kötött 2005-ös békeszerződés (CPA) egy negyvenéves polgárháborúnak vetett véget azon az áron, hogy 2011-ben Dél-Szudán lakossága referendummal maga dönthet majd arról, hogy elszakadva Szudántól független, szuverén államot akar-e létrehozni, vagy Szudánhoz tartozva föderatív államban kíván-e továbbra is élni.⁵

A dél-szudáni lázadók katonai sikerei az évezred első éveiben új dinamizmust adtak a nyugati periféria (Darfúr) ellenállási mozgalmainak, ami kiváltotta a 2003-as darfúri polgárháborút.⁶ A darfúri felkelőkkel szemben a khartoumi rezsim kezdetben korlátozott számú reguláris erőt tudott csak bevetni (a hadsereg ekkor még délen harcolt), ezért a Szudáni Felszabadítási Mozgalom/Hadsereg (SLM/A)⁷ megfélemezésére a helyi arab milíciákhoz, a dzsandszavidékhez (Janjaweed)⁸ folyamodott. A nyugati hatalmak mára bizonyított ténynek tekintik, hogy Omár al-Bashir szudáni elnök parancsára a szudáni hadsereg helikopterekkel sorozatos támadásokat intézett civil célpontok ellen abból a megfontolásból, hogy a nem arab identitású népeket elűzze otthonukból, az SLM/A-t megfossza támogatói bázisától, Darfúrnak pedig végérvényesen arab arculatot adjon. A polgárháború miatt az ENSZ mára több mint 200 ezer halottat, négy milliárd Darfúrban maradt elűldözöttet (IDP)⁹ és 300 ezer menekültet tart számon.¹⁰ A kormányerők által elkövetett háborús bűnök tovább szították az ellenállást, ezért Khartoumnak nem sikerült elfojtania a felkelést. Három év polgárháború után az SLM/A vezetőjével, Mini Minawival kormányzati pozíciókat, korlátozott regionális önrendelkezési jogokat, újjáépítési és fejlesztési segélyeket ígérve az arab rezsim végül békeszerződést kötött (DPA). A John Garang vezette dél-szudáni felkelők mozgalmával ellentétben a darfúri felkelők nem voltak képesek az egységet megőrizni és közös célokat kitűzni. A békeszerződés aláírása miatt az SLM/A erőinek nagy része Minawi ellen fordult, és – további követeléseket támasztva Khartoummal szemben – folytatja a harcot. Velük szemben a szudáni kormányerők – Mini Minawival és megmaradt fegyvereseivel az oldalukon – folytatják jelenleg is azt a háborút, amely hivatalosan 2006-ban befejeződött.

A darfúri háború és a határokon átívelő politikai és humanitárius válságspirál (destabilizálva Csád keleti térségét) a korábban szövetséges csádi és szudáni kormányt egymás ellen fordította.¹¹ A darfúri lázadók üldözésére hivatkozó dzsandszavid milíciák Csád határ menti területeit háborús övezetté változtatták. A szudáni kormányerők és fegyveres rablóbandák rendszeres támadásokat intéztek csádi civil célpontok és menekülttáborok ellen, s ez érthetően kiváltotta a csádi kormány ellenlépéseit. Idriss Deby csádi elnök az SLM/A-t támogatva a konfliktus aktív szereplőjévé vált, s ennek következtében a darfúri polgárháború egy Csád és Szudán közti hidegháborúvá terebélyesedett.¹²

A csádi olajkincs 2004-től kezdődő kitermelése és a megnövekedett állambüdzsés felértékelte a hatalmi elit pozícióit, s ez kiélezte a hatalom megőrzéséért, illetve megszerzéséért folytatott harcot. A rezsim 2005-ben alkotmánymódosítással biztosította Deby

elnök hatalmon maradását,¹³ a demokratikus ellenzék erőinek nagy része pedig – más alternatíva híján – a fegyveres ellenzékhez csatlakozott, amely Khartoum támogatásával rendszeres támadásokat intéz a csádi rezsim ellen. A csádi polgárháború következtében mára 170 ezer csádi lakos kényszerült elhagyni otthonát és menedéket keresni hazája területén.¹⁴

Elhúzódó menekültügy

Az MF becslései szerint 2008-ban világszerte megközelítőleg 42 millió ember élt üldözöttség vagy háborús viszonyok miatt kényszerlakhelyen. Az elűldözöttek közül 15 millió menekült, 26 millió pedig hazája területén élő belső menekült (IDP). A 15 millió menekültből hatmillióan élnek elhúzódó menekülthelyzetben, a táborokban töltött átlag időtartalom pedig a 2000-es átlag kilencről 17 évre nőtt.¹⁵

A menekültek élete az elhúzódó válsághelyzetben gyökeresen átalakul. A javaitól megfosztott, traumatizált elűldözöttek élelemmel, szállással és pszichológiai/orvosi szolgáltatással való azonnali ellátása létkérdés. A menekültek táborokba való irányítása és az ott-tartózkodásra való kötelezése védelmet nyújt mind a menekülteknek, mind pedig a helyi lakosságnak, s megkönnyíti a humanitárius infrastruktúra kiépítését és logisztikai ellátását is. A menekülttömegek humanitárius segéllyel való hosszú távú ellátása azonban a fizikai kiszolgáltatottságon túlmenően pszichológiai válsághoz is vezet. A táborban való élet a menekültet munka híján tartós semmittevésre kényszeríti, a kiszolgáltatottság és a létbizonytalanság elfojtott tudata pedig a legtöbbször depresszióhoz, agresszióhoz vagy a táborok militarizálódásához vezet.¹⁶

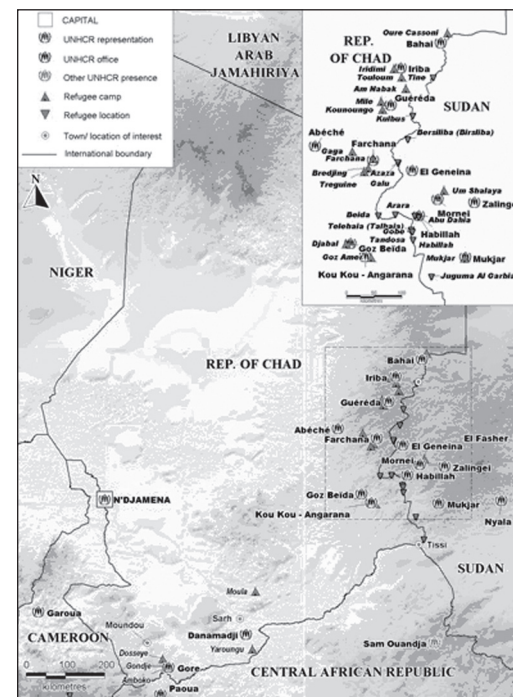
Az MF definíciója szerint annak a menekültcsoportnak a helyzete definiálható elhúzódó menekülthelyzetnek, amelynek tagjai ugyanabból az országból érkeztek, 25 ezer fő feletti, és amely több mint öt éve él táborban humánus és tartós válságmegoldási kilátások nélkül. Az MF 2009-ben a legutóbbi (csádi) tartós menekültüggyel együtt a világon 34 elhúzódó menekülthelyzetet tart számon.¹⁷ Egy ilyen helyzetben az otthonukból elűldözötteknek nem kínálkozik a három klasszikus válságmegoldás (repatriálás, helyi integráció, harmadik országban való letelepedés) egyike sem. A menekültek nem térhetnek haza, mert a kibocsátó ország nem engedi, vagy pedig a biztonsági és emberjogi körülmények nem teszik azt lehetővé. Mivel a menekülteket befogadni kényszerülő afrikai országok többsége maga is válságtól sújtott, a végleges helyi integráció ritkán lehetséges. A harmadik klasszikus megoldásként szóba jövő harmadik országban való letelepedés a menekülttömegek csekély szegmensét érinti csak. Az évezredfordulóig évente a menekültek körülbelül egy százaléka kezdhett új életet az Egyesült Államokban vagy egy másik fejlett országban, a 2001-es terrortámadások, az integrációs nehézségek és szociális feszültségek miatt azonban a menekültkvóták befogadási rátája drasztikusan csökkent.¹⁸

Válságkezelés Kelet-Csádban

Csád a New York-i protokoll¹⁹ aláírásával elfogadta a genfi konvenciót, és kötelezettséget vállalt arra, hogy menekültek érkezése esetén együttműködik a Menekültügyi Főbiztossággal. Ez Csád esetében kezdetben nem jelentett többet a humanitárius hatóságok és nem kormányzati szervezetek (NGO) tevékenységének jóváhagyásánál. Mivel Csád 2006-ig nem rendelkezett menekültekkel foglalkozó állami hatósággal, az ENSZ-kéksisakosok, majd az EUFOR által kiképzett és felszerelt rendőregységek bevetéséig pedig gyakorlatilag nem voltak belbiztonsági erői az ország keleti területein, a nemzetközi szerződések által előírt állami kötelezettségeket (menekülttáborok létesítése, a menekültek szállítása, regisztráció stb.) az MF vállalta magára.

A humanitárius hatóságok és nem kormányzati szervezetek idén már a hetedik éve igyekeznek Kelet-Csádban a menekültek életkörülményein javítani. A humanitárius szervezetek számára a legnagyobb kihívást az extrém biztonsági körülményeken kívül a logisztika jelenti. A térség a fekete kontinens központi részén helyezkedik el, a Földközi-tenger, a Vörös-tenger és az Atlanti-óceán is több mint 2000 kilométerre fekszik a válságövezettől. Az infrastruktúra alulfejlett vagy nem létezik, a korrupciótól és háborús viszonyoktól sújtott regionális államhatóságok pedig nem képesek garantálni sem a menekültek, sem pedig a humanitárius szervezetek biztonságát. Kelet-Csádban (akárcsak Darfúrban) a kiterjedt rurális részeken az államhatalom névleges, és nem képes még a legalapvetőbb feladatának, állampolgárai védelmének sem eleget tenni. A hatalmas terület, a gyenge államhatalom és a konfliktus következtében beindult tömegmigráció egyaránt kedvez a szervezett bűnözésnek és büntetlenségnek, a fegyveres rablóbandák útonállása pedig gyakorlatilag lehetetlenné teszi a humanitárius erőfeszítéseket. A térség stabilitása érdekében az ENSZ 2007-ben békefenntartó erőket küldött Csádba és Közép-Afrikába. Az ENSZ és az EU békefenntartó missziói (MINURCAT I-II,²⁰ EUFOR Chad/CAR) bevetése lehetővé tették a segítségnyújtó szervezetek működését és a humanitárius katasztrófa megakadályozását. Az elért sikerek ellenére a közlekedés és szállítás továbbra is kizárólag légi úton, vagy fegyveres konvojokkal lehetséges.

A Kelet-Csádban működő 12 menekülttábor (táboronként 15-35 ezer fő) által befogadott csaknem 300 ezer darfúri menekült ellátásának felügyeletét az Abéchében működő MF regionális központja látja el, míg a táborok irányításával különböző nem kormányzati szervezeteket bíztak meg.²¹

Forrás: MF

Az MF 2004-ben, az első szudáni menekültek érkezésekor rövid lefolyású konfliktusra és a menekültek egy-két éven belüli hazatérésére számított. Egy átfogó szudáni békeszerződés feltételeiről már hónapok óta folytak a tárgyalások, a humanitárius hatóságok vezetői ezért arra következtettek, hogy a további háborús erőfeszítésekre képtelen és ezért engedékeny arab rezsim a békés konfliktusrendezésben érdekelt. 2005-ben joggal lehetett arra következtetni, hogy ha Khartoum képes békét és kompromisszumot kötni a keresztény felkelőkkel, valamint földadni a dél-szudáni kóolajmezők fölötti kizárólagos rendelkezési jogot, akkor nem jelenthet problémát a darfúri muzulmán felkelőkkel a megegyezés. Az optimista várakozások 2006-ban, a DPA aláírásával beteljesedni látszóttak, de a darfúri felkelők megosztottsága és többségük elégedetlensége a DPA-val szemben nem tette lehetővé az ellenségeskedés befejezését és a menekültek biztonságos hazatérését. A menekültügyi hatóságok és humanitárius szervezetek csak ezután ismerték fel, hogy tartós válság van kibontakozóban, és hogy a szudáni menekültek évekre, esetleg évtizedekre is kénytelenek lehetnek otthonuktól távol élni. Emiatt az MF szakértői az elmúlt években olyan válságmegoldási stratégiában kezdtek el gondolkodni, amely a menekültek átmeneti integrálásán túlmenően lehetővé teszi a humanitárius szolgáltatások fokozatos regionális újjáépítési és fejlesztési segélyprogramokká való átalakítását.

Az MF és a humanitárius szervezetek többsége funkciójuknál fogva a menekültek támogatására koncentrálja erőfeszítéseit, és gyakran figyelmen kívül hagyja a helyi lakosság elszenvedett sérelmeit és jogos igényeit. Az első darfúri menekültek érkezésekor a humanitárius szervezetek beérkezéseig a helyi lakosság sietett a mindenüktől megfosztott és traumatizált emberek megsegítésére.²² A menekülttáborok és a humanitárius infrastruktúra felépülésével a menekültek soha nem látott szolgáltatásokban részesültek (rendszeres és ingyenes ételmiszer-ellátás, tisztított víz, gyógyszerek stb.), ami irigységet szült a helyiekben. A helyi lakosság mellőzése sokáig feszültséget generált, és veszélynek tette ki a táborból kimerészkedő menekülteket, ami tovább mélyítette a humanitárius hatóságoktól való függést, kiszolgáltatottságot és a létbizonytalanság érzését.

A darfúri menekülttömegek érkezése és tartós jelenléte ugyanakkor a helyi lakosság életében is gyökeres változást hozott. A dzsandsavid milíciák és a háborús viszonyok beköszönésén túlmenően a térség lakosságának felduzzadása szükségszerűen hozzájárult a bűnözés drasztikus megnövekedéséhez, és kielezte a szűkülő természeti erőforrásokért folytatott versengést. Ez szükségszerűen megnehezítette a helyiek életkörülményeit, és tovább mélyítette a menekültek és a helyi lakosság közötti árkot.

A menekültek érkezését követően a megnövekedett tűzifaigény és fakitermelés miatt hatalmas területek sivatagosodtak el. Csádban az élőfa kivágása illegális, ezért kizárólag elpusztult növényeket, gallyakat szabad gyűjteni és tűzifaként felhasználni. A tilalom ellenére az illegális fakitermelés, szárítás és árusítás sok csádi lakosnak és szudáni menekültnek az egyetlen pénzkereseti lehetőség. A menekültek tartós jelenléte drasztikusan átformálta a menekülttáborok környezetét, a helyi lakosság pedig kezdetben semmilyen kárpótlást sem kapott. A helyi nőknek tűzifáért a menekültek érkezéseig egy-öt kilométert, mára viszont már 10-15 kilométeres távot kell megtenniük extrém biztonsági körülmények közt. Egyes faluközösségek kénytelenek más faluközösségek területein tűzifát gyűjteni, ami konfliktust generál, sőt helyi, interetnikai fegyveres összecsapásokhoz vezet.²³ A tűzifagyűjtésen kívül a másik leggyakoribb konfliktusforrás a legeltetési jog. A száraz időszak tetőzésekor (március–április) a legelőért folytatott helyi fegyveres összetűzések mára az élet megszokott részét képezik.

2004-ben, az első menekülthullámok érkezésekor a szervezett humanitárius ellátási kapacitás rendkívül korlátozott volt. A darfúri konfliktus kiterjedt mediatizálásának köszönhetően azonban hamarosan beérkeztek a nemzetközi segélyek és velük együtt a nem kormányzati szervezetek armadája. Jelenleg Darfúrban és Kelet-Csádban több mint nyolcvan humanitárius szervezet 16 ezer alkalmazottja nyújt támogatást a konfliktus áldozatainak, ami a békefenntartók jelenléte nélkül elképzelhetetlen lenne. Az első darfúri békefenntartó erőt az ENSZ Biztonsági Tanács²⁴ felhatalmazásával 2004-ben az Afrikai Unió küldte bevetésre. Az Afrikai Unió Szudán Missziója (AMIS) egy 150 fős egységgel kezdte meg az első (Abéchében, Csád közvetítésével tető alá hozott) fegyverszünet monitorozását, majd 2005 közepéig a misszió fegyvereseinek létszámát

hétézer főre emelték. Az AMIS bevetése után nem sokkal, 2005-ben írták alá a szudáni kormány és a dél-szudáni lázadók közti békeszerződést (CPA). A felek egyezsége értelmében az ENSZ egy tízezer fős békefenntartó alakulatot (UNMIS) küldött Dél-Szudánba abból a célból, hogy az UNMIS az AMIS-sal együttműködve megkísérelje Szudánt egy átfogó békehadművelettel stabilizálni. Az AMIS-nak lényegesen nehezebb feladat jutott, mint az UNMIS-nak. Dél-Szudánban a béke aláírásával megszűntek a fegyveres összecsapások, a kormányerők kivonultak a déli területek nagy részéről, a menekültek pedig a környező országokból megkezdték a hazatérést. Ezzel szemben és egy időben Darfúrban az AMIS rosszul kiképzett, ellátott és szervezett egységei egy eszkárlódó polgárháborúban találták magukat. A humanitárius válság az AMIS erőfeszítései ellenére sem javult, Csád pedig további menekültek befogadására kényszerült. 2005-ben teljesen nyilvánvalóvá vált, hogy az abéchéi fegyverszünet felmondásával az AMIS-nak megszűnt a funkciója, és tehetetlen az újból elszabaduló terrorral szemben. A szudáni kormány ellenállása miatt az Afrikai Unió Szudán Missziója csak 2007 végére tudott beolvadni a kivezényelt ENSZ darfúri békefenntartó misszióba, amely az Afrikai Unió–Egyesült Nemzetek Szudán Hybrid Hadművelete (UNAMID) nevet vette föl. Az UNAMID jelenleg 26 ezer fős békefenntartó erővel igyekszik stabilizálni a régiót és védelmezni négymillió elüldözöttet (IDP).

2007-elejére Kelet-Csádban és a Közép-afrikai Köztársaságban 230 ezer menekültet regisztrált a MF,²⁵ az ő biztonságukról (a Darfúrban maradt honfitársaikkal ellentétben) gyakorlatilag négy éven keresztül senki sem gondoskodott. A biztonsági helyzet romlása és a menekültek folyamatosan növekvő létszáma miatt az ENSZ Biztonsági Tanácsa 2007 szeptemberében úgy határozott, hogy az UNAMID és UNMIS egységeiből 350 katonát és rendőrt Kelet-Csádba és Közép-Afrikába vezényel, hogy előkészítsenek egy újabb békefenntartó ENSZ-missziót.²⁶ A következő hónapokban az ENSZ-hatóságok megkezdték az Egyesült Nemzetek Közép-afrikai Köztársaság és Csádi Missziójának (MINURCAT I) megszervezését s a katonai és rendőri egységek háromezer fős rendfenntartó erővé való bővítését. 2008. március 15-én az EU békefenntartó egysége (EUFOR) vette át a térség biztosításának feladatát egy évre. A menekültek védelme érdekében 14 EU-tagállam együttesen egy 3700 fős rendfenntartó alakulatot küldött Csádba és a Közép-afrikai Köztársaságba. Az EUFOR-nak sikerült a menekülttáborok és a humanitárius szervezetek védelmén túlmenően egy ezerfős csádi rendőrségi egység (DIS) kiképzésével és felfegyverzésével a csádi belbiztonsági erők teljesítményén valamelyest javítania.

A menekültek várhatóan elhúzódo csádi tartózkodása miatt az MF, a humanitárius és fejlesztési szervezetek elsődleges célja a menekültek önellátásának (önigazgatás, földbérlet, mikrohitel, jövedelemgeneráló szakképzések stb.) elősegítése, a megújuló természeti erőforrások (erdőtelepítés, vízgazdálkodás stb.) fejlesztése, valamint a menekültek és a helyi lakosság együttes bevonása a regionális fejlesztési munkálatokba.

A helyi lakosság kárpótlása és a menekültekkel való békés együttélés elősegítése érdekében a humanitárius hatóságok a lehetőségek és prioritások figyelembevételével az elmúlt években a menekülteknek járó egyes szolgáltatásokat elkezdtek a helyi lakosságnak is biztosítani. A tűzifagyűjtés kollektív megszervezése és teherautókkal a táborokba való szállítása jelentős előrelépés volt a feszültségcsökkentés terén. A menekülttáborok körüli 15 kilométeres körzetben a helyi lakosság mára ugyanolyan jogokkal részesülhet egészségügyi, oktatási és képzési szolgáltatásokban, mint a szudáni menekültek. A helyi termelők életkörülményeinek javítása érdekében az elmúlt években a menekültügyi hatóságok vetőmagokat és mezőgazdasági szerszámokat osztottak ki. A helyi lakosság támogatásánál az elsődleges cél a függőség kialakulásának megakadályozása, valamint a megújuló erőforrásokra támaszkodva a fenntartható fejlődéshez szükséges infrastruktúra kiépítése. A menekültek és helyi lakók közti viszony jelentősen javult az elmúlt években. A megkérdezett²⁷ helyiek többségének több előnye, mint hátránya származik a menekültek tartós jelenétéből, a menekültek egy részének pedig sikerült a helyiektől földet bérelnie és a helyi gazdasági életbe bekapcsolódnia. A humanitárius és fejlesztési szervezetek prioritásai között szerepel a sivatagosodás megfékezése, a megújuló erőforrások fejlesztése és a velük való szakszerű gazdálkodás ismereteinek tanítása. Az elmúlt években ebből a megfontolásból valamennyi menekülttábor mellett faiskolákat létesítettek, ezek termelési kapacitása éves szinten 40-60 ezer facsemete. A faültetésen kívül a helyieket bevonják az erdőgondozásba, új, ellenállóbb növények termelési és jószágok tenyésztési módszereinek ismeretébe és a talajvíz szakszerű kitermelésébe. Az Oxfam brit humanitárius szervezet segítségével létesített kutak és a vízkitermelést lehetővé tevő elektromos pumpák és víztisztító berendezések beszerzésével, valamint a működtetést biztosító helyi személyzet kiképzésével a vízellátás megoldottnak mondható, jóllehet az MF által előírt napi vízadag (hús liter személyenként) az év legnagyobb részében nem tartható.

A menekültügyi hatóságok válságkezelő stratégiája a szudáni menekülteknek a térségben való tartós jelenlétéből indul ki. A menekültek többsége²⁸ az elmúlt hat év hasztalan várakozása és a hazatérés egyre halványabb reménye ellenére ragaszkodik a szülőföldjéhez. A csádi kormány szintén a menekültek háború utáni repatriálását²⁹ szorgalmazza, mert a menekültek tömeges honosítása csak tovább súlyosbítaná a munkanélküliséget, a szociális feszültségeket és az országban uralkodó általános nyomort. A csádi álláspont mögötti érdek nyilvánvalóan a humanitárius szervezetek révén az országba áramló anyagi és pénzügyi források kiaknázása, továbbá az ENSZ és EU békefenntartó mandátum leple alatt az országban tartózkodó szövetséges francia erők tartós jelenléte, amely nélkül 2008 februárjában a csádi felkelők nagy valószínűséggel megdöntötték volna a Deby-rezsimet. Felvetődik a kérdés, hogy a darfúri konfliktus befejezéséig hogyan lehet a leghatékonyabban segíteni a menekülteknek és a velük együttélni kényszerülő helyi lakosságnak. Az MF a jelenlegi helyzetben a menekültek

átmeneti integrációját tartja az egyetlen járható útnak. A csádi kormány az MF sürgetésére tavaly személyazonosító igazolványokat osztott ki a szudáni menekülteknek, akik az igazolvány birtokában szabadon közlekedhetnek, vállalhatnak munkát, jelentkezhetnek oktatási intézményekbe és részesülhetnek egészségügyi ellátásban az ország egész területén. A menekültigazolvány kibocsátásával a humanitárius hatóságok és a kormány elsődleges célja a menekültek önellátásának elősegítése,³⁰ valamint a menekültek munkaerejének bekapcsolása és felhasználása a regionális fejlesztésbe. A tizenkét menekülttáborban kiépült humanitárius infrastruktúra és az oktatási, képzési valamint a megújuló természeti erőforrások fejlesztéséért létrehozott programok bővítése szolgálhatna a regionális fejlesztés bázisául. A regionális fejlődés felgyorsítása érdekében elengedhetetlenül szükséges a menekülttömegek öngondoskodásának elősegítése és az élelmiszer-termelésbe való bekapcsolásuk. A menekültek tömeges munkába állásával és a jövedelmek gyarapodásával az MF-nek lehetősége lenne az élelmiszerjuttatások fokozatos csökkentésére. Ahhoz, hogy a menekültek sikerrel be tudjanak kapcsolódni az ország többi részén is a kereskedelembe és termelésbe, elengedhetetlen a francia nyelv ismerete. A heterogén etnikumú és anyanyelvű szudáni menekültek egymással arabul beszélnek, amivel Csád ritkán lakott keleti és északi részén elboldogulnak, N'Djamenában és a termékeny déli területeken viszont nem. A középiskolát végzett szudániak többsége beszél angolul is, de ez Csádban nem jelent előnyt. A csádi integráció elősegítése érdekében a darfúri menekültek francianyelv-oktatására mindenképp szükség van. Az elmúlt két évben sikerrel kiépült az alap- és középfokú oktatási infrastruktúra a menekülttáborokban. A Jezsuita Menekültszolgálat (JRS) 2009-ben több mint százezer gyermeknek nyújtott oktatást, és ezeröttszáz tanárnak biztosított továbbképzést.³¹ A JRS az oktatáson kívül a volt gyermekkatónáknak pszichológiai segítségnyújtással és társadalmi reintegrálásukat elősegítő programokkal is jelen van a táborokban. Több helyi humanitárius szakember is megerősítette, hogy a darfúri felkelők és a csádi kormányerők egyaránt toboroztak/vettek fel soraikba gyermekkatónákat. Az oktatásnak kiemelt szerepet kell kapnia abban, hogy a tétlenségre ítélt fiatalok ne a kaszárnyákban és a harcmezőkön, hanem az iskolapadokban nőjenek föl.

A menekülttáborok teljes mértékben nyitottak, inkább kisvárosokra, mintsem elüldözöttek ideiglenes településére hasonlítanak. Az életkörülmények szembeötlően jobbak, mint Abéchében vagy akár a fővárosban. A menekültek egy része gyakran hazalátogat Darfúrhoz, jóllehet a nemzetközi jog szerint a menekült önkéntes hazatéréssel a menekültstátus megszűnik. Sok a visszaélés. Helyi alkalmazottak elmondása szerint sok szudáni állampolgár menekültként regisztráltatta magát, részesül a segítségnyújtásokból és a havonta egyszeri élelmiszerjuttatásból, miközben otthon él. A segélyek egy része így minden bizonnyal a darfúri felkelőkhöz is eljut, akik családjukat látogatva gyakran fegyveresen érkeznek a táborokba, és ezzel katonai célponttá változtatják a menekülttáborokat. Ennek megakadályozása, valamint a segélyezés újragondolása,

átalakítása és fokozatos csökkentése elengedhetetlenül szükséges a pazarlás és a visszaélések megszüntetéséhez.

A humanitárius hatóságok az új válságkezelési stratégiától azt remélik, hogy a menekültek egy része, élve jogaival, elhagyja a tábor munkavállalás szándékával, és ezzel csökken a regionális környezeti megterhelés (vízfogyasztás, fakivágások), a táborokban kiépült oktatási, képzési és egészségügyi infrastruktúra pedig az átmeneti integráció és egy átfogó regionális fejlesztési stratégia bázisává válik.

Jegyzetek

- 1 Frank Pfetsch: *Konflikte seit 1945 (Schwarzafrika)*. Würzburg: Verlag Ploetz, 1991. 10–15.o.
- 2 A núbiai arab nyelvű muzulmánok eredete vitatott. Annak ellenére, hogy Szudán tagja az Arab Lígának, s a hatalmi elit mindig is arabnak tekintette magát, és iszlamizáló és arabosító törekvéseivel mindig is feltűnően igyekezett demonstrálni identitását, a fekete bőrű szudániakat az arab világban gyakran nem tekintik araboknak.
- 3 Délen a Szudáni Népi Felszabadítási Mozgalom/Hadsereg (SPLM/A), nyugaton a Szudáni Felszabadítási Mozgalom (SLM) és a Igazságosság és Egyenlőség Mozgalom (JEM), keleten pedig a Keleti-Front (EF) nevű lázadó csoportok koalícióján kívül tucatnyi más ellenállási mozgalom harcol hol a kormány, hol pedig egymás ellen.
- 4 Marc Fontrier: *Le Darfour*. Paris: L'Harmattan, 2008. 259–268.o.
- 5 Szudán jövőjéről és a „Make Unity Attractive”-politika kudarcáról I. Francois Grignon: „Sudan, Preparing for a Peaceful Southern Secession”, <http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?id=6447&l=1>, 2009. december 17.
- 6 A térség a Szaharától délre fekvő Száhel-övezetben található, ahol az év nyolc hónapjában gyakorlatilag nincs csapadék. A globális felmelegedés már a nyolcvanas években a természeti erőforrások drasztikus megcsappanását okozta, s ez éhínséghez és a természeti forrásokért folyó harchoz (helyi összecsapásokhoz) vezetett Csádban és Szudánban egyaránt. Az éghajlatváltozás és a földművelésre/legeltetésre alkalmas területek folyamatos zsugorodása, valamint a demográfiai robbanás együttesen okozták a darfúri arab és nem arab identitású népek közötti helyi összecsapásokat és végül a nyugat-szudáni polgárháborút.
- 7 A Szudáni Felszabadítási Mozgalom/Hadsereg (SLM/A) elődje a Darfúr Felszabadítási Front (DLF) volt, amely 2001 és 2003 között Darfúr nem arab identitású népeinek – elsősorban a fuok, zaghawák és maszálitek – önvédelmi szervezeteként működött. 2003-ban, a fegyveres konfliktus eszkalálódásának következtében vette föl az SLM/A nevet, hogy azzal regionális önvédelmi harcának nemzeti szintre emelését demonstrálja.
- 8 A *Janjaweed* (dzsandzsavid) jelentése „fegyveres lovas”, „ördög lóháton” vagy „férfi lovon”.
- 9 Az UNHCR 4,1 millió IDP-vel számol: <http://www.unhcr.org/pages/49e483b76.html>, UNHCR Global Appeal 2010-2011.
- 10 ENSZ Menekültügyi Főbiztosság honlapja: „2010 UNHCR Country Operations Profile – Sudan”. UNHCR, <http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/page?page=49e483b76>, UNHCR Global Appeal 2010-2011.
- 11 Gérard Prunier: „Comment le conflit au Darfour déstabilise le Tchad: tentative de coup d'Etat, rébellions transfrontalières, ingérences étrangères”. *Le Monde diplomatique*, Vol. 55. No. 648. (2008). 6–27.o.

- 12 A csádi szerepvállaláshoz nagyban hozzájárult az is, hogy Deby elnök – s hatalmi elitjének jelentős és befolyásos része – ahhoz a zaghawa etnikumhoz tartozik, amelyik Darfúrban – a fuokkal és a maszálitokkal együtt – a legnagyobb mértékben van kitéve a dzsandszavid terrornak.
- 13 Ez tette lehetővé, hogy Idriss Deby elnök a második elnöki mandátuma lejáta után is hatalmon maradjon.
- 14 „2010 UNHCR Country Operations Profile – Chad”. UNHCR, <http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/page?page=49e45c226>. , UNHCR Global Appeal 2010-2011.
- 15 „2008 Global Trends: Refugees, Asylum-seekers, Returnees, Internally Displaced and Stateless Persons”. UNHCR, <http://www.unhcr.org/4a375c426.html>, 2009. június 16.
- 16 A menekülttáborokban töltött évek pszichológiai hatásáról I. Binnie Kristal-Andersson: „Psychology of the Refugee the Immigrant and their Children”, <http://www.lub.lu.se/luft/diss/soc233.pdf>, Department of Psychology University of Lund, Sweden, 2000.
- 17 António Guterres menekültügyi főbiztos globális helyzetjelentése: Protection Challenges for Persons of Concern in Urban Settings”. *Forced Migration review*, No. 34. (February 2010). 8–9. o. <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4a0ae46d2.html>.
- 18 A harmadik országban való letelepítésről és a menekültkvótákról I. „Resettlement Handbook”. UNHCR, <http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/search?page=search&docid=46f7c0ee2&query=resettlement>, 2004. november 1.
- 19 A menekültügyet nemzetközileg szabályozó, 1967-ben, New Yorkban aláírt egyezmény az 1951-es genfi menekültügyi konvenció megerősítése. Míg az kizárólag a második világháború utáni európai menekültek helyzetét szabályozta, a New York-i egyezmény eltörölte az idő- és térbeli korlátokat.
- 20 United Nations Mission in the Central African Republic and Chad. MINURCAT I (2007. szeptember 25.–2008. március 15.) MINURCAT II (2009. március 15.–2010. március 15.). A két misszió között EUFOR (European Union Force Chad/CAR, 2008. március 15.–2009. március 15.).
- 21 A Csádban jelen lévő NGO-k listáját I. „2010 UNHCR Country Operations Profile...”, *i. m.*
- 22 A menekültek megsegítéséhez nagyban hozzájárult az a tény is, hogy jelentős részük a helyi lakossággal azonos etnikumhoz tartozik (maszálit, zaghawa stb.)
- 23 2008 márciusában a miléi tábor mellett élő tama etnikumú faluközösség csapott össze zaghawákkal. Az áldozatok száma száz körül volt.
- 24 1564-es határozat.
- 25 „2010 UNHCR Country Operations Profile...”, *i. m.*
- 26 Az ENSZ Biztonsági Tanács 1778-os határozata alapján (2007. szeptember 25.).
- 27 Egy hónapos csádi szakmai gyakorlaton a menekülttáborokban (Kounoungouban, Milében és Farchanában) élő menekültekkel és a helyi lakókkal való konzultáció alapján.
- 28 Három, száz fő körüli menekültcsoportban (Kounoungouban, Milében és Farchanában) végzett felmérés alapján.
- 29 A csádi menekültügyi hivatal (CNAR) tisztviselőjével folytatott interjú alapján.
- 30 Csád lakosságának többsége a mezőgazdaságból és kereskedelemből él. A csádi kormány munkahely- és jövedelemteremtés gyanánt az önellátó családi és közösségi termelőknek nyújt segítséget földosztással, mezőgazdasági eszközök biztosításával és képzéssel. Parlagon fekvő termékeny területek elsősorban Csád déli részén található, ahol a Világbank támogatásával már évek óta működnek fejlesztési, valamint az önellátást serkentő programok, ezekkel jelentősnek mondható eredményeket értek el az elmúlt években. A darfúri konfliktus – esetleges évtizedekig történő – elhúzódása azt eredményezheti, hogy a csádi kormány a nemzeti fejlesztési szervezetek támogatásával délen alkalmazott stratégiát keleten is kipróbálja, a menekültek bevonásával. Ennek első jelei a menekültigazolványok kiosztása és azok a kísérletek, amelyekkel a munkaejüket igyekeznek a csádi munkaerőpiacba bekapcsolni.
- 31 <http://www.jrs.net/news/index.php?lang=en&sid=5213>. 2010. január 29.

